

תמורה יח

חטאות המתות לולי הלכתא

וקרא למעוטי מהקרבה והא בהא תליא וכו'. מבוי מזה דלולי ההלכה והפסוק היה אפשר להקריב הני חטאות, וצ"ע הלא אין חטאת באה נדבה, וולד חטאת אינה ראויה לכפרה דאין אדם מתכפר בדבר הבא בעבירה. וביאר החזו"א (בכורות סי' יח סקי"ז) דאף שאין חטאת באה בנדבה, היינו שאי אפשר להקדישו כנדבה, אבל אם כבר הקדישו, סד"א שגם אפשר להקריבו אף שאינו מכפר כלל, ולהכי בעינן הלכתא למעוטי שאינו ראוי להקרבה.

איסור בהקרבת תמורת אשם

הק' הגרי"ז והשפ"א אמאי עובר בעשה הלא הוא כשר לעולה. וכתבו דאליבא דרש"י דהלכתא דרועה, שפיר י"ל דמיירי קודם ניתוק [הגרי"ז] או דשחט להדיא לשם אשם [שפ"א], ומש"ה אין לו הכשר לעולה ועובר על עשה על הקרבתו, אבל לדעת ר"ת דהלכתא גמירי דקרב עולה, אמאי עובר בעשה. והשפ"א צידד לומר שגם ר"ת מודה שאם שחטו לשם אשם דפסול ועובר בעשה.

והשטמ"ק בהשטמות כבר עמד על קושיא זו, ועי' בדבריו שם באות ה' ו' שנחלקו הראשונים בקרבן שהוקדש לאשם ועכשיו דינו לרעות וליקרב עולה, אם חשיב שינוי קודש בזה ששחטו לשם אשם, שהרי הוקדש לשם כך, או דלמא כיון דעכשיו אינו עומד לאשם, חשיב שינוי"ק. וחזינן מדברי השטמ"ק דאף שעכשיו ניתק לרעייה, דאכתי אית ב"י תורת אשם, דאל"כ פשיטא שהיה שינוי"ק.

אשם שניתק לרעיה

שיטת רש"י דדין רעיה הוא דאוי. ותוס' הק' עליו דהא כיון דהלכתא גמירי לה דרועה, איך מתכשר קודם רעייה, והוכיחו מסוגיא דפסחים (עג.) דרעיה היא רק דרבנן. והרמב"ן בשבועות (יב.) כתב שזוהי מן הסוגיות המתחלפות, ואה"נ בפסחים סברו שהוא דרבנן, אבל בעלמא קי"ל דרעיה דאוי.

ותוס' פירשו בשם ר"ת דבהלכה נאמר כל שבחטאת מתה באשם קרב עולה. ולולי קרא, היה מתכשר רק אחר עקירה, וקמ"ל קרא דאותו הויה שיהיה לו לאחר עקירה יש לו כבר קודם עקירה.

אפילו ממרעייהו ומורגייהו

רש"י פי' שבא לחדש שאפ"י הם באפר או דשין את התבואה שצריך להביאם, והשטמ"ק (אות לא) הק' דמה איכפ"ל בזה, ואמאי ס"ד שיהא פטור להביא. ונראה בזה שהתורה לא חייבה אותו בטירחא מיוחדת כדי לקיים חובותיו, שהרי חזינן דבעינן פסוק נוסף לרבות הא דצריך להביא מחו"ל, ובצדקה היכא דלא קיימי עניים א"צ לחפש אחרי עניים, וא"כ כיון שיש בזה טירחא מיוחדת, סד"א שאין צריך להביאם.

מורגייהו - פרש"י שהם דשין את התבואה, והק' התוס' דהא אסור בעבודה, וכתב בהגהות הגר"א (אות ח') דרש"י כבר תירץ זה במש"כ שהוא רוצה להקדישם, דהיינו דמיירי בבהמת חולין. ומדברי רש"י מוכח שיש עשה של רגל ראשון, מוכח שגם היכא דאמר ולא הפריש עובר בעשה ברגל ראשון. אמנם המנ"ח (מצ' תלח אות ד') הביא דעת הפנ"י והטו"א שהעשה שייך דוקא אם כבר הפריש את הקרבן, וכ"כ הקה"י ביצה סי' יג, עיי"ש, ואולי שזוהי דעת התוס', אבל ברש"י מוכח שגם לפני שהקדיש עובר בעשה ברגל ראשון.

תוס' פירשו אפ"י דלות בשר הואיל ואינן תחילת הקדש. והחק נתן ביאר שאם הם תחילת הקדש, הרי חייב משום בל תאחר, אבל מאחר שהם רק ולדות או תמורות אין חיוב בל תאחר, ומבוי מדבריו בדעת התוס' שאין בל תאחר בולדות ותמורות, ואת"ש למש"כ העמק ברכה (עמ' קז) דאליבא דתוס' דולדות אינם מדין גידולין להכי לא שייך לנדרו ואין בהם איסור בל תאחר, ומבוי שגם בתמורות הדין כן.

ולד תודה

הגמ' הק' דאם טעמא דר"א מקרא, אזי גם בתודה נימא כן, אע"כ דטעמו משום עדרים עדרים, ופרש"י (ד"ה גזירה) שלא גזרו בתודה משום דלא שכיחא כשלמים.

אבל הגר"א (אות ד') והשפ"א (ד"ה וכ"ת) העירו שהגמ' לא הק' ממתני' דלקמן, שיש לומר דאזיל לשיטת חכמים החולקים על ר"א, והק' דוקא מן הברייתא, והגר"א ביאר דברייתא יליף גם תמורה וחליפין ולא מצינו מי שחולק בתמורה וחליפין, ודוקא בולד. והשפ"א ביאר דאין סברא דמואם ימעט ר"א ולדות והברייתא מרבי מואם ולדות.

ולפי"ז למסקנא דהוי טעמא משום גזירה, שפיר י"ל דר"א חולק על מתני' דלהלן, וסמך על מה שאמר במתני' דלהלן, וה"ה ר"ש חלק במתני' דהכא וה"ה להלן לגבי תודה.

והשפ"א תירץ דעת הרמב"ם לפי"ז, שפסק בפ"ד תמורה (ה"א) שגזרו על ולד ולד תודה [דהיינו כריב"ל דעל ולד ולד גזרו, ולכאוי ה"ה דאליבא דר"א גזרו על ולד תודה], וצ"ע ממתני' דלהלן שלא נחלקו בזה, וכה"ק רע"א בגליון הרמב"ם ובתוס' משניות, אבל לפי הנ"ל מיושב דלעולם ר"א ור"ש חולקים על מתני' דהתם, וקושית הגמ' היא דוקא מן הברייתא.

גזירה שמא יגדל עדרים עדרים

א] רש"י כתב שיעבור על גיזה ועבודה, ורגמ"ה כתב שיאכל אותן, והרמב"ם בפה"מ כתב שיעבור על בל תאחר. והרש"ש כתב דרש"י סובר דחכמים לא היו מבטלים מצות הקרבתם אא"כ יבוא לידי איסור בקום ועשה.

ב] רש"י סובר דדינו למיתה מדרבנן, אבל דעת רגמ"ה (יו): דרועה, והלח"מ (פ"ד תמורה ה"א) דייק כן מדברי הרמב"ם שם שכתב שלא יקריבם, ולא הזכיר מיתה.

ג] הרי"ז (בד"ה במשנה ר"א) הסתפק אם הא דלא יקרב היינו איסור להקריבם או דלמא דמדרבנן פסלו הקרבן, ונפ"מ אם עבר והקריב אם כשר בדיעבד. ובחי' רא"ל מאלין (ח"ב סי' נה ד"ה והנראה) הוכיח שאין זה קנס בעלמא שלא יקרב, אלא שהפקיעו חכמים דין הקרבת ולדות, שהרי הא דולד קרב ילפינן מקרא לעיל (יו):, והוי זה דין נוסף מעיקר קדושתו, ומדרבנן משום שמא יגדל עדרים הפקיעו האי דין שהולד אינו מתקדש להקרבה.

והוסיף הגרא"ל שגם לריב"ל שגזרו דוקא על ולד הולד, גדר הדין הוא שהפקיעו שלא יתקדש מכח אם אמו, דאף דכל ולד הולד גם בעי קדושת באמו כדי שיתקדש, אבל יסוד קדושת ולד הולד הוא מכח האם הראשון [וכמו דחזינן להלן בולד תמורת עולה דאיכא שם עולה על אמו, דהיינו הקדושה הראשונה].

ובהכי ביאר הא דתני ר' חייא לסיועי לריב"ל דדרש מפסוק דולד שני אינו קרב, ונתקשו התוס' דהא הוי דרבנן ואיך הוכיחו כן מן הפסוק, וביאר הגרא"ל דעיקר דרשת הפסוק הוא דקדושת ולד הולד הוא מכח אמה דאימ"י, והרי רק משום הכי אפשר דרבנן יפקיעו דין הקרבתו, שאם נימא דקדושתו הוא מכח אמו לבד, הרי לא הוי 'ולד ולד' כלל, והרי רבנן הכשירו את הולד, ופסלו דוקא את ולד הולד, וזוהי הוכחת ר' חייא דקדושת ולד הולד הוא מכח אמה דאימ"י.

בל תאחר ועשה בכל יום ויום

א] בגירסת הגמ' כאן מבוי' דכל יום עובר בב"ת, אבל רש"י גרס שעובר בעשה שלא הקריב ברגל ראשון, והחשק שלמה כתב דבסוגית ר"ה מבוי' דקאי על בל תאחר, ולא על העשה, ובאמת אינו עובר העשה כל יום ויום. וכ"כ הקה"י (ר"ה סי' ז') דגדרו של עשה הוא בגלל שעולה לרגל, ולהכי חיובו הוא בשעת הרגל דוקא, ואילו בל תאחר הוא קביעות זמן להביא הקרבן, ולהכי עובר כל יום ויום אח"כ. והביאו שכן דעת הרמב"ם דעובר דוקא על ב"ת כל יום, ולא על העשה, אבל ברש"י מבוי' שעובר גם על העשה, ואזיל לשיטתו לעיל (יח). דגדר העשה דומה לב"ת, להכי גם באמר ולא אפריש עובר על העשה.

ב] הק' השפ"א (ד"ה מעצרת) דכיון דימי עיבורה של פרה ט' חדשים, הלא היא נתעברה קודם סוכות, ואמאי המתינו להקריב הפרה עד הפסח. והשפ"א הוכיח מזה דפרה מעוברת לא עבר בעשה כיון דרוצה להמתין עד שתלד ולהקריב הולד בפני"ע.

יסוד הדין של ולדות של קרבנות פסולים

א] בעיקר מח' ר"א וחכמים, בכריתות כח. מבוי' דנח' ר"ש ורבנן בכעין זה [מפריש נקבה לפסחו וילדה זכר], והמח' היא אם בע"ח נידחים, ולהכי נקטו התוס' (להלן כו : קידושין ז : זבחים יב :) שגם מח' ר"א וחכמים היא אי בע"ח נידחים.

ב] אבל הרמב"ם (פ"ד תמורה ה"כה, פ"ד פסה"מ הי"ז) פסק כחכמים דולד נקבה לעולה ירעה אף שהוא פסק (בפטי"ו מעה"ק הי"ד) דבע"ח אינם נידחים, וכבר עמד ע"ז הלח"מ (פ"ד קרבן פסח הי"ד), ותי' דהרמב"ם סובר כמש"כ התוס' ביומא (סד :) דפסול דנקבה הוי דחייה גמורה, ואף דבעלמא בע"ח אינם נידחים, הכא הם נידחים.

והשער המלך (הל' ק"פ שם) תירץ, וז"ל, אפילו ס"ל דב"ח אינן נדחין קאמרי דירעה משום דכיון דמכח קדושת אמו קאתי ואמו אינה ראויה לפסח שדינן ליה בתר אמו לגמרי וחשיב הולד גופיה כנקבה דעובר ירך אמו הוא, עכ"ל, וכוונתו דהכא לא חשיב 'חוזר ונראה' שהרי הולד חשיב כגוף האם ממשי, וכל זמן שהאם עצמה פסולה, ממילא גם הולד פסול.

והגר"י ביאר דאף דבע"ח אינם נידחים זהו רק לגבי פסול דיחוי מצד דיני הקרבה, אבל הכא נדחה עיקר הקדושה, ולהכי זה שייך גם לולד.

ויסוד הדבר כתב הגר"י במכתב (עמ' עח) להגר"ע ממש"כ הרמב"ם (פ"ג תמורה הי"ג) דכל שנפסל מתחלת הקדשה גם התמורה פסולה, דאמאי הרמב"ם התנה שיהא הפסול מתחילת הקדשה, והרי אדרבה נראה ונדחה גרע טפי. וביאר הגר"י דפסול דיחוי של הקרבן אינו עובר לתמורה, אלא דוקא היכא שיש דיחוי בעיקר קדושת הקרבן, וזה שייך דוקא בתחילת ההקדש, שהוא מצד עצם קדושתו בעיקר חלות הקדשה מעיקרא.

ובספר תורת זרעים (פ"ט תרומות מ"ז) כתב דה"ה לגבי ולדות, שאם הפסול הוא מחמת תחלת הקדשה להכי שייך פסול זה גם לולד, ואי"ז מדין בע"ח נידחים, אלא דעיקר קדושתה לא הוי קדושה להקרבה.

ג] להלן ל : מבוי' דולד נרבעת כשר, וצ"ע מאי שנא מולד של נקבה לעולה. ובשלמא אם הכא החסרון הוא בקדושה, י"ל דהתם שהוקדש לקרבן גמור, אין חסרון בקדושה, אבל לדעת התוס' שהוא משום דיחוי בעלמא, צ"ע, וי"ל ע"פ מש"כ בחי' הגר"י (ל : ד"ה דין אתנן) דהתם הם איסורי מזבח, משא"כ הכא הוי פסול קרבן, ולהכי זה שייך גם לולד.

אמו קרבה

א] התורת זרעים הנ"ל ביאר לפי דרכו, דהכא כיון שהקרבן הראשון הוקדש להקרבה, ממילא גם התמורה יש בה קדושת הקרבה, ואף שאי אפשר להקריבה בפועל, אבל קדושתה היא להקרבה. אבל לדעת התוס' דהכא הוא מדין בע"ח נידחים, קשה דהא אכתי היה מחובר לקרבן פסול [התמורה]. ומוכח מזה או שמקבל כל דינו מאימ' דאמו, ולא מתייחס אחרי אמו כלל, או דלעולם גם תוס' מודים לרמב"ם שהוא משום גריעותא בקדושה, אלא דסברי שזה שייך דוקא למ"ד בע"ח נידחים, שאם אינן נידחים, לא נגרעה קדושתה כלל.

ב] לעיל (ז :) נח' בר פדא ושמואל אליבא דר"א בולד בע"מ אם לרעייה או להקרבה, אבל לחכמים כו"ע מודו שהוא לרעייה, והקי' הגר"י והשפ"א שם דמאי שנא מולד תמורת עולה שגם רבנן מודו דקרב, דכיון דעיקר ההקדש נתקדש להקרבה, הרי הולד שייך לאותה קדושה, והרי בכל בע"מ עיקר תחילת קדושתו הוא להקרבה. וי"ל דדוקא לגבי נקבה אזלינן בתר תחילת ההקדש, אבל בבע"מ שיש בו כח להפקיע קדושה שכבר חלה בו, לא סגי דתחילת ההקדש היה של קדושת הקרבה, שהרי כע"ע דינו הוא להפדות. ועי"ל דהכא עיקר הקדושה [דהיינו העולה הראשונה] נשאת בקדושתה לגמרי, אף שהתמורה [האם של הולד] אין בה דין הקרבה, דסגי בדין הקרבה של עיקר הקרבן לקדש הולד, ואינו דומה לבע"מ שהרי הקרבן הראשון נגרעה קדושתו.

אמנם באמת דעת הרמב"ם (פ"ד תמורה הי"ט) דולד בע"מ קרב אע"פ שפסק כחכמים דולד נקבה לעולה רועה, וכבר תמה הלח"מ שזה נגד סוגיא דלעיל. וביאר התור"י דסגי דתחילת קדושת האם היא להקרבה וכנ"ל, ואף דכל סוגיא דלעיל (ז :) לא סברי כן, היינו דסוגיא דהתם היא בשיטת רבב"ח דלית ל' סברא דרבא בסוגין, אבל לדעת רבא בסוגין י"ל דהתם קרב גם אליבא דחכמים.

ובמשנת ר' אהרן (סוגיות ס"י יג סק"ד) כתב דלא סגי בדברי רבא בשמעתין לגבי ולד בע"מ, שהרי דעת רבא בשמעתין שגם היכא דאמו קרבה אכתי בעינן שם עולה על אמו, ובבעלת מום לא חשיב שם עולה על אמו כמבוי' לעיל, והא דפסק הרמב"ם שהולד קרב הוא משום דאיהו פסק (בפ"ד תמורה הי"ד) כדעת רב נחמן להלן (כ :) דולד תמורת אשם קרב עולה, והיינו דלא בעי שם עולה על אמו, ולהכי גם פסק דולד בע"מ קרב, אבל סוגיא דשמעתין לעיל (ז :) נקטו דלא סגי בזה שהקרבן הראשון קרב אא"כ איכא שם עולה על אמו.